

Josep PICH, *El Centre Català, Afers*, Catarroja i Barcelona, 2002, 298 pàgines.

Si el títol hagués de correspondre's amb el contingut, sens dubte «Valentí Almirall i el Centre Català» hagués sigut més ajustat. *El Centre Català* és en realitat un extracte de la tesi doctoral de Josep Pich sobre la figura d'Almirall, concretament del període 1882-1894, que coincideix amb la vida de «la primera associació política catalanista». Aquesta dependència dota al llibre d'una àmplia base documental, però també explica segurament la debilitat del darrer apartat dedicat a «La decadència del Centre Català: del programa polític de 1890 a la Unió Catalanista», resolt de manera accelerada i amb una certa confusió, coincidint amb la malaltia d'Almirall i el seu allunyament de l'activitat política. Tanmateix, no estem davant d'un oportunista treball de retallar i enganxar, sinó que es tracta d'un interessant retrat del procés de politització del catalanisme a partir d'un actor principal.

A partir de la seva tesi doctoral defensada el 1999, Pich construeix un estudi basat principalment en els diferents escrits de Valentí Almirall tant en llibres com en premsa. Les referències bibliogràfiques es completen amb un ampli ventall de coetanis com Pella i Forgas, Manuel de Lasarte, Garriga i Massó, Jaume Collell, Mañé i Flaquer, etc. Pel que fa a les publicacions periòdiques evidentment sobresurten el *Butlletí del Centre Català* i *La Veu del Centre Català*, però també d'altres mitjans com *La España Regional*, *La Veu de Catalunya*, *La Veu de Montserrat*, *Diario de Barcelona*, *La Publicidad*, *La Renaixença* i *L'Esquella de la Torratxa*. Finalment, el meticulós aplegament de fonts es tanca amb els estudis publicats sobre Almirall i el catalanisme de Pere Gabriel, Pere Anguera, Josep Termes, Trias Vejarano, Josep Maria Figueres, Rovira i Virgili, Illa i Munné, Jordi Llorens, Coll i Amargós i Borja de Riquer.

El millor resum del llibre són les onze pàgines de conclusió, on Pich fa un brillant repàs del Centre Català i del seu tres vegades president, Almirall. L'associació neix com a evolució del federalisme intransigent, després del fracàs del Sexenni revolucionari,¹ i plataforma alternativa per aixoplugar totes les tendències regionalistes i/o catalanistes, a l'entorn d'un programa de mínims per la recuperació lingüística, legislativa i historicocultural catalana. Tot i el seu inicial apoliticisme i neutralitat quant a religió, posteriorment, sota la premissa «Catalunya, per als catalans» i arran de l'inacabat Segon Congrés Catalanista, el Centre Català evoluciona i planteja un catalanisme polític d'orientació liberal, interclassista, accidentalista, gradualista i autònom respecte de Madrid, que vol un estat compost per a Espanya i l'autogovern

1. Estudi que es complementa perfectament amb el de M. JANUÉ, «El fracaso del sexenio en Cataluña», R. Serrano (dir.), *España, 1868-1874. Nuevos enfoques sobre el sexenio democrático*, Valladolid, Junta de Castilla y León, 2002.

per a Catalunya. Els referents polítics eren tant l'històrica Corona d'Aragó com els models federals d'EUA i Suïssa, els imperis britànic, austrohongarès i alemany, i els moviments autonomistes irlandès, hongarès i noruec.

A banda de l'elaboració doctrinal, el Centre Català tenia com a objectiu principal el proselitisme. L'oportunitat sorgeix amb el Memorial de Greuges de 1885, percebut com la primera victòria del catalanisme polític. L'associació va saber capitalitzar el malestar existent per la política lliurecanvista defensada des de Madrid i esdevenir punt d'unió de les diferents sensibilitats catalanistes contra el centralisme. Tot i la manca de resultats reals, la reacció furibunda espanyola que només veia independentisme soterrat i la pròpia actuació, van suposar una excel·lent campanya de promoció: «hom ja el veia [a Almirall] com el Parnell català».²

L'hegemonia del Centre Català coincideix amb la plenitud política i intel·lectual d'Almirall. Circumstància que tempta a Josep Pich, qui no pot evitar dedicar el tercer i quart capítol a l'anàlisi detallada de la seva obra doctrinària, política, ideològica i d'agitació. Sens dubte, tant la qualitat d'aquesta com la seva influència dins el catalanisme justifiquen referir-s'hi, però la descripció lineal provoca reiteracions innecessàries i oblida l'interessant exercici de comparació entre uns escrits que podem entendre com a complementaris. La formació única d'Almirall —el millor especialista català i espanyol en dret polític comparat— li permet barrejar teòrics federalistes com Hamilton i Freeman amb els precedents històrics de la Corona d'Aragó, per defensar el federalisme asimètric com la darrera esperança de regeneració per l'Estat: «l'esperit regional es l'únic element de regeneració que nos queda».³ També en aquests anys publica *Lo Catalanisme*, la primera codificació de la doctrina catalanista, contestada tant pel bisbe Torras i Bages —*La tradició catalana*— com per l'antiliberal Mañé i Flaquer —que el qualifica com «el enemigo más terrible» per al regionalisme conservador— i el centralista Núñez de Arce, president de l'Ateneo de Madrid.

Com ja hem comentat, els darrers anys mostren la decadència del Centre Català i d'Almirall, greument malalt. Decadència afavorida tant per les forces polítiques de la Restauració que hi veien un futur competidor, com pels escindits de l'associació —el 40% aproximadament— que en volien treure partit. Per a Pich, aquest interès es fa evident per la seva actitud provocadora que cercava l'expulsió per tal de legitimar-se. La divisió del moviment catalanista queda oficialitzada el 1887, amb la constitució de la Lliga de Catalunya formada pels escindits —pràcticament tots els joves del Centre Escolar Catalanista—, la delegació del Centre a Sabadell, el grup de *La Renaixença*, els proteccionistes a l'entorn de Güell i *L'Arc de Sant Martí*: «l'únic que solia tenir en comú tota aquesta amalgama era la fòbia als plantejaments polítics dels federalcatalanistes i d'Almirall».⁴ El progressiu traspàs del testimoni catalanista de mans del Centre Català a la Lliga, dins una crisi general del catalanisme polític que es perllonga fins el final de segle, té el seu punt de no retorn el 1888, arran de la polèmica pels Jocs Florals i l'Exposició Universal de Barcelona.

En resum, Josep Pich vindica la figura de Valentí Almirall entre 1882 i 1894, quan comptava amb una eina (Centre Català), unes reivindicacions concretes (Memorial de Greuges) i una doctrina (*Lo Catalanisme*). El Parnell català iniciava la politització de la Renaixença, però els primers èxits electorals no serien recollits per ell, sinó per les

2. J. PICH, *El Centre Català*, Catarroja i Barcelona, Afers, 2002, 92-93.

3. PICH, *El Centre Català*, 181.

4. PICH, *El Centre Català*, 246.

opcions catalanistes i/o regionalistes que elaboraren una alternativa al seu projecte polític i ideològic federalcatalanista. Realitat que fa que ens preguntem fins a quin punt Almirall va ser capdavanter, i de vegades element útil per d'altres interessos.

El Centre Català, tal i com confessa Agustí Colomines, s'emmarca dins un projecte historiogràfic «que té el propòsit de fixar les arrels populars i democràtiques del catalanisme».⁵ Arrels situades en el republicanisme federal del Sexenni revolucionari, continuades pel federalcatalanisme i triomfants a les urnes amb l'Esquerra Republicana de 1931, i que es contraposen al federalisme de Pi i Margall, al catolicisme de Jaume Collell o al conservadorisme de la Lliga. Aquest catalanisme originari, popular i democràtic fou plantejat en el seu temps per Josep Termes, però són deixebles com Pich i Colomines qui han esdevingut els seus continuadors.

Evidentment, si el catalanisme popular i democràtic és una de les teories, cal deduir que existeixen d'altres interpretacions històriques en el mercat i algunes clarament oposades.⁶ Amb veu pròpia apareix l'abanderada per Joan-Lluís Marfany per a qui el nacionalisme català és necessàriament d'origen conservador. Per justificar aquesta visió, primer obvia als federalcatalanistes —«els absents» als que es refereix Colomines en el pròleg, a qui es nega «el protagonisme que els correspon—,⁷ i acaba desqualificant finalment a Almirall quan s'adona de la importància d'un personatge que qüestiona la validesa del seu anàlisi.⁸ El treball minuciós de Pich s'encara directament a Marfany i mostra com, darrere d'una impecable retòrica i d'una interpretació de ressonàncies hobsbawmianes, només hi ha un apriorisme interpretatiu fruit del desconeixement de l'època.⁹

La imputació en exclusiva del catalanisme polític als sectors més conservadors pateix, per tant, d'un cert biaix nascut dels primers estudis sobre la Lliga d'Isidre Molas, mantingut interessadament per Marfany i d'altres historiadors com Joaquim Coll i Amargós.¹⁰ En canvi, al llarg de l'estudi Pich mostra com, dins el catalanisme, la relació entre el Centre Català i els catòlics conservadors, encapçalats per Jaume Collell i el bisbe Torras i Bages, no va passar mai d'un cert reconeixement mutu, però sense una col·laboració o acostament real. I, pel que fa a la resta dels sectors conservadors, les coincidències tingueren un caire circumstancial i eminentment problemàtic. En paraules del mateix Almirall, «totes les coses nobles són difícils i complexes», allunyades de les explicacions lineals i els prejudicis. L'aportació més valuosa del treball de Josep Pich rau precisament aquí, en permetre'ns fugir del determinisme històric i recuperar cruïlles que enriqueixen la nostra comprensió de l'evolució del catalanisme: «la varietat es lley de vida y la unificació causa de mort!»¹¹

JAUME CLARET

5. A. COLOMINES, «Pròleg», J. PICH, *El Centre Català*, Catarroja i Barcelona, Afers, 2002, 18.

6. A. COLOMINES, «La historia del catalanismo. Un balance historiográfico», *Historia Contemporànea* 23, 2001, 791-809.

7. COLOMINES, «Pròleg», 18.

8. *La cultura del catalanisme*, Barcelona, Empúries, 1995, i «Valentí Almirall i els orígens del nacionalisme català», *L'Avenç* 204, 1996, 20-24.

9. PICH, *El Centre Català...*, 165-166.

10. *Narcís Verdaguèr i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

11. PICH, *El Centre Català...*, 173 i 175.